

ВИРТУАЛДЫ ҚАТЫСЫМДАҒЫ ЭТИКЕТТИŇ ТІЛ БІЛІМІНДЕГІ ОРНЫ

Есенова Қ.Ө.

филология ғылымдарының докторы, профессор

Балгабаева А.О.

2-курс докторанты

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті

Алматы, Қазақстан

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17703219>

***Аңдатпа.** Мақалада желілік немесе виртуалды коммуникация этикеті ұғымының сипаттамасы техникалық құралдардың көмегімен жүзеге асырылатын ерекше типтегі байланыс ретінде берілген. Зерттеу мақсаты-виртуалды коммуникация этикетіне түсінік беру, оның негізгі принциптері мен ережелерін сипаттау. Зерттеу материалы ретінде байланыс теориясы бойынша отандық және шетелдік авторлардың аналитикалық сөйлеу этикеті туралы жазылған жұмыстары қолданылды. Зерттеу әдістері жалпы ғылыми әдістерді, санаттау және жіктеу, салыстырмалы-салыстырмалы талдау, сондай-ақ интерпретациялық лингвостилистикалық талдау элементтерінен тұрады. Виртуалды коммуникация этикетінің негізгі қағидасын жалпы коммуникативті мінез-құлықты және желілік коммуникацияны реттеуші ретінде сыпайылықты сақтау міндеттілігі деп санауға болады.*

Желілік қарым-қатынастағы сыпайы сөйлеу мінез-құлқының жалпы талаптарына мыналар жатады: сәлемдесу мен атауды қолдану, эмотикондарды шамадан тыс пайдалануға тыйым салу, қорлау сөздігін болдырмау, қысқартуларды теріс пайдалану, тиісті тілдің негізгі тыныс белгілерін сақтау, қол қою және т. б., сондай-ақ белгілі бір желілік ресурсқа немесе платформаға тән қарым-қатынас ережелерін сақтау.

***Кілт сөздер:** этикет, виртуалды байланыс, сыпайылық принципі, әлеуметтік желілер, сөйлеу мінез-құлық ережелері.*

Кіріспе. Электрондық немесе виртуалды байланыс қарым-қатынастың ерекше және тәуелсіз түрі ретінде мобильді байланыс құралдарының көмегімен қашықтан байланысу мүмкіндігінің пайда болуымен пайда болды. Негізгі ақпарат құралы: интернет технологиялары. Осыған байланысты электрондық коммуникация ұғымы желілік, виртуалды деп санауға болады [1].

Ю.А.Зулярдың пікірінше, электронды коммуникация-бұл ауызша (физиологиялық) және жазбаша (виртуалды) формаларда пайда болатын ақпарат электронды түрге ауысқан кезде әлеуметтік коммуникацияның дамуының нәтижесі[2].

Электрондық коммуникацияның дәстүрлі ауызша-жазбаша коммуникациядан айырмашылығы, оның формасы, бұл арнайы желілік мәтін, оның сапасы оны гипермәтін ретінде анықтауға мүмкіндік береді. Автордың пікірінше, гипермәтін-бұл электронды кеңістікте бірнеше, фрагменттік дискурс жағдайында жұмыс

істейтін мәтін, ол үнемі өсіп, жаңа форматтарды игереді, мұнда мәтін тек мәтін болудан қалады, оның ішінде бейне мен дыбыс оның міндетті компоненттері ретінде қарастырылады. Гипермәтін электронды ортада әртүрлі ақпараттық құрылымдар жағдайында жұмыс істейді, кеңістікте шашыраңқы сызықтық емес мәтінді құрайды.

Гипермәтіннің сызықтық емес қасиеті көптеген мәндерді уақыт бойынша біріктіруге және сол арқылы қабылдаудың тұтастығын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Ол мәтіннің мәндерін икемді байланыстар мен ауысулар түрінде бекітеді[3].

Сонымен қатар, шығармашылық виртуалды байланыс кеңістігі (Facebook, Instagram, жеделхаттар және т.б.), белгілі бір этикет ережелеріне негізделген күнделікті қарым-қатынасты жүзеге асыратын шексіз пайдаланушыларды біріктіреді. Қазіргі виртуалды коммуникация ережелері дегеніміз не, олар негізінен бар ма және олар желі ішіндегі қолданысына байланысты қаншалықты қатаң реттейді? Бұл зерттеудің міндеті жауаптарды іздеу қойылған сұрақтарға, олардың негізгісі желілік этикет немесе виртуалды байланыс этикеті және оның принциптері қандай деген сұрақтардан тұрады.

Зерттеу әдістері мен материалдар. Зерттеу материалы коммуникация теориясы, этикет, сыпайылық категориясы және қарым-қатынас стилі, лингвомәдениеттану, салыстырмалы лингвистика және прагматика, сондай-ақ лингвистикалық анықтамалықтар мен сөздіктер мәселелері бойынша отандық және шетелдік авторлардың зерттеу жұмыстары болды. Зерттеу әдістері ретінде сипаттаудың жалпы ғылыми әдістері, Аналитикалық әдіс, санаттау және жіктеу әдістері, салыстырмалы-салыстырмалы талдау, сондай-ақ интерпретациялық лингвостилистикалық талдау элементтері қолданылды.

Талдау мен нәтижелер. Ең алдымен, біз этикет ұғымын анықтаймыз. Бөлімде-сөйлеу этикетінің жаңалықтары туралы айтылған. Collins English Dictionary мәліметтері бойынша этикет терминінің мағынасы келесідей анықталады:

1. Этикет: (Әлеуметтану) әлеуметтік немесе ресми өмірде дұрыс немесе қолайлы деп саналатын мінез-құлықты реттейтін әдет-ғұрыптар немесе ережелер;
2. (Әлеуметтану) белгілі бір кәсіптердің немесе топтардың кез келгенінің мүшелері ұстанатын әдеттегі, бірақ жазылмаған тәжірибе кодексі.

Webster's College Dictionary сөздігінде этикет термині келесідей анықталады: 1. conventional requirements as to proper social behavior; 2. a prescribed code of usage in matters of ceremony: court etiquette; 3. the code of ethical behavior among the members of a profession: medical etiquette.

Н.И.Формановская сөйлеу этикетін коммуниканттар арасындағы байланысты орнату, қолдау және ашу жағдайларында сөйлеу мінез-құлқын реттейтін әлеуметтік және ұлттық ерекшеліктер жиынтығы ретінде анықтайды[4].

Сөйлеу этикетінің әртүрлі функциялары бар. Мысалы: байланыс орнату, назар аудару сияқты, құрмет көрсету, метрополитен атмосферасын құру, рәсім, жарғы және т.б. Кез-келген мәдениеттің ажырамас бөлігі болып табылады. Қазіргі көпмәдениетті қоғамда тілді үйренуге ғана емес, сонымен қатар мінез-құлық, мәдениет және сөйлеу этикетінің дәстүрлері мен нормаларына да үлкен орын беріледі. Көңіл айту, қайғы, қайғы-қасірет жағдайлары дәстүрлі түрде сөйлеу этикеті саласына жатады[5].

Қарым-қатынастың жаңа нақты құралдары мен формаларының дамуымен сөйлеу мінез-құлқы мен мәдениетінің жаңа стандарттарын және виртуалды коммуникацияны дамыту қажеттілігі туындады.

Виртуалды электрондық коммуникация жапсырмаларын желілік этикет деп те атайды. Ол интернет желісіндегі байланыс ережелерін түсінеді, олар киберкеңістіктегі желі пайдаланушыларының мінез-құлқы мен байланысын реттеуге арналған.

Әдетте, желілік этикеттің негізгі қағидасы сөйлеу этикетін реттейтін сыпайылық стратегиясын сақтауға бағытталған. Демек, бүгінде көптеген адамдардың пікірінше, желілік мәдениет деңгейі өте төмен болып қала береді. Сонымен, осы уақытқа дейін қалыптасқан желілік этикеттің негізгі ережелерін қарастырыңыз[6].

Жалпы виртуалды тілдік аспектіде, сөйлеу және жазбаша барысында осы этикет барысын сақтау қажет:

1. Егер сіз бейтаныс адамдармен сөйлесетін болсаңыз, анонимділік форматын қолданған жөн. Сонда сізді бағалауға, әңгіме жүргізу қабілетіңізді, әзіл-оспақ сезімін, тапқырлықты, тұжырымдардың дұрыстығын, сыпайылықты түсінуге үлкен мүмкіндік болады.

2. Күнделікті өмірде өзекті болып қалатын сөйлеу этикетінің әдеттегі ережелерін сақтау қажет; Сіз өзіңіздің әдеттеріңізбен, қызығушылықтарыңызбен және қабылдау ерекшеліктерімен адаммен қарым-қатынас жасайтындығыңызды есте сақтаңыз, оларды құрметтеу керек және олармен санасу керек.

3. Дұрыс, сыпайы, нәзік болуға тырысыңыз; Әңгімелесушіні ренжітпеу үшін өз ойларыңызды ұқыпты және мұқият тұжырымдаңыз: табанды, обсессивті, дөрекі болмаңыз.

4. Қате түсіндірілуі мүмкін екіұшты бұрылыстар мен сөз тіркестерін пайдаланудан аулақ болыңыз.

Желілік байланыс этикеті бүгінде әртүрлі терминдермен анықталады, мысалы, онлайн этикет, сетикет және, сайып келгенде, нетикет (net + etiquette). The бірінші термин нетикет 1994 жылы қолданылған Вирджиния Ши [7] "Netiquette" кітабында желідегі этикеттің негізгі ережелерін тұжырымдай отырып: Ол электрондық пошта арқылы хат алмасу ережелерін, электрондық хат алмасу стилистикасын, чаттардағы коммуникация ерекшеліктерін, байланыс сеансында ережелерді бұза отырып даулар жүргізуді (қорлау және дөрекі жолдармен), желілік этикетті бұзу принциптерін, желідегі іскерлік коммуникацияның ерекшеліктерін және әлеуметтік желілерде (мектепте, үйде, әртүрлі топтарда) хат алмасу ережелерін сипаттады қызығушылықтары бойынша және т.б.) айтты.

Желілік этикетті сақтау мыналарды талап етеді. Хабарламаға қол қойылды. Қолтаңбада әдетте желіден тыс байланыс ақпараты болады. Бұл уақытты үнемдеуге мүмкіндік береді, өйткені ол адамдарға біреумен жеке байланысуға мүмкіндік береді. Электрондық пошта мекенжайын қолтаңбасына қою арқылы жіберуші өзін хабарламаның адресатқа жеткізілмеу ықтималдығынан қорғайды.

Кейбір онлайн бөлісу сайттары қолтаңба өлшемін автоматты түрде төрт жолмен шектейтінін есте ұстаған жөн. Осылайша, әр түрлі атақтар мен атақтарды көрсететін дұрыс емес немесе тым ұзақ қолтаңбалар іскерлік хат алмасу үшін ұсынылмайды.

Сіздің әлеуметтік желілердегі бейнеңіз-сіздің болашағыңыздың кепілі.

Әлеуметтік желілердегі әлеуетті үміткерлер оларды сұхбатқа шақырмас бұрын, сондықтан сіздің есептік жазбаларыңыз сізге зиян тигізбейтініне көз жеткізіңіз. Сіздің хабарламаларыңыз барлық пайдаланушыларға көрінбеуі үшін олардың құпиялылық деңгейін арттыруға болады[8].

Қорытынды. Виртуалды байланыс этикеті - бұл интернет-жанрлардың әртүрлі түрлері мен түрлерін (пошта, чаттар, блогтар, мобильді қосымшалар, әлеуметтік желілер, мессенджерлер және т.б.) қоса алғанда, желінің электрондық кеңістігіндегі байланыстың сәттілігін реттейтін нормалар мен ережелер жүйесінен тұрады. Электрондық коммуникация жанрларының әрқайсысы өзінің нақты коммуникативті-прагматикалық белгілерімен сипатталады. Бұл ретте белгілі бір электрондық ресурс шегінде тұжырымдалатын және қойылатын, қандай да бір жолмен бір мақсатқа жетуге бағытталған электрондық коммуникацияның нақты талаптары мен нормалары, үйлесімді жанжалсыз қарым-қатынас пен өзара

түсіністік, оның негізгі алғышарты-әдептілік қағидатын сақтау этикетпен бекітілген.

Әдебиеттер:

1. Гудков Д. Б., Венедиктова Т. Д., Бергельсон М. Б., Борисенко А. Л., Дианова Т. Б., Кибрик А. А., Николаева Ю. В. Основы теории коммуникации. М.: Юрайт, 2023. 193 с. [Gudkov D. B., Venediktova T. D., Bergelson M. B., Borisenko A. L., Dianova T. B., Kibrik A. A., Nikolaeva Yu. V. Fundamentals of communication theory. Moscow: Yurayt, 2023, 193. (In Russ.)] <https://www.elibrary.ru/zgfyrf>
2. Зуляр Ю. А. Массовые коммуникации в рекламе. Иркутск: Оттиск, 2006. 405 с. [Zulyar Yu. A. Mass communications in advertising. Irkutsk: Ottisk, 2006, 405. (In Russ.)]
3. Ларина Т. В. Категория вежливости и стиль коммуникации: сопоставление английских и русских лингвокультурных традиций. М.: Рукописные памятники Древней Руси, 2009. 512 с. [Larina T. V. Category of politeness and style of communication: English vs. Russian linguistic and cultural traditions. Moscow: Rukopisnye pamyatniki Drevney Rusi, 2009, 512. (In Russ.)]
4. Ресенчук А. А., Рябова М. Ю. Этикетная коммуникация: дискурс соболезнования. Кемерово: КемГУ, 2018. 119 с. [Resenchuk A. A., Ryabova M. Yu. Etiquette communication: condolence discourse. Kemerovo: KemSU, 2018, 119. (In Russ.)] <https://www.elibrary.ru/ywftal>
5. Рябова М. Ю. Категория вежливости в этикетной коммуникации: семантика извинения. Вестник Северного (Арктического) федерального университета. Серия «Гуманитарные и социальные науки». 2016. № 3. С. 131–138. [Ryabova M. Yu. The category of politeness in etiquette communication: semantics of apology. Vestnik of Northern (Arctic) Federal University. Series "Humanitarian and Social Sciences", 2016, (3): 131–138. (In Russ.)]
6. Формановская Н.И. Русский речевой этикет: лингвистический и методический аспекты. 3-е изд. М.: КомКнига, 2006. 160 с. [Formanovskaya N. I. Russian speech etiquette: linguistic and methodological aspects. 3rd ed. Moscow: KomKniga, 2006, 160. (In Russ.)] <https://www.elibrary.ru/ydwaev>
7. Ryabova M. Yu. Politeness strategy in everyday communication. Procedia – Social and Behavioral Sciences, 2015, (206): 90–95. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.10.033>
8. Shea V. Netiquette. San-Francisco: Albion Books, 2004, 155.